

Enes Pelidija, *Banjalučki boj iz 1737. Uzroci i posljedice*, El-Kalem, Sarajevo, 2003.

Sjećanje na vlastiti život i njegova iskustva ulazi u samu bit identiteta svake ličnosti. Inače, bez tog sjećanja, raspale bi se u nepovezane jednokratnosti. Tako je i sa narodima: memorija, koja je uvijek sjećanje koje selektira, vlastite povijesti jest konstituent njihovog individualiteta. Naravno, svakodnevna svijest ne zna, u znanstvenom smislu, nacionalnu historiju pa joj na raspolaganju stoje skraćene verzije u vidu predaja, mitologija, epika, heroika, folkloristika i sl. Znanost općenito, historiografska posebno, razumljivo, zna za te skraćenice, ponekada je, kad je etnocentrična, njima i sama inficirana ali, konceptijski, ostavlja ih iza sebe pa, slijedeći vlastite svrhe i racionalne uzuse, objektivno, po svojim rezultatima, kad su oni masovnije recipirani, nacionalnu memoriju hoće racionalno utemeljiti i osnažiti. Jedno od znanstvenih djela koje *rade na toj stvari* jest i ovaj rukopis prof. dr. Enesa Pelidije. Otuda, ono, uz znanstvene nosi u sebi i vanznanstvene aspiracije: knjiga je "namjenjena generacijama koje dolaze da nauče da niko i nikada jedan narod ili zemlju silom ne može uništiti. Oni na ovom svijetu ostaju onoliko koliko im je propisano. Ni manje, ni više od toga." (str. 452.)

U osnovi Pelidijine knjige su arhivi, izvori, građa, dokumenti, objavljeni i neobjavljeni, a onda konsultacija i recepcija meritornih historiografskih spoznaja drugih autora. Ništa, dakle, ne dolazi *iz glave*, ništa nije tu po nesigurnom sjećanju i nije dato *napamet*, iz uobrazilja. Izvorna građa, međutim, nužno diktira opseg i sadržinu spoznajnih uvida i sintetičkih rezimea, i drugačije nije ni moguće ukoliko se neće zapasti u imaginacije. Ali, korištenje tekstova drugih autora nije jednostrano i nekritičko: tu i tamo, u skladu sa novim izvorima, skrenuće pažnju na netačnost ovog ili onog podatka ili korigirati dosadašnje spoznaje proširujući tako fond izvjesnih spoznaja o ovom periodu bosanske historije. Radi se, dakle, o osobnom stvaralačkom poduhvatu, a ne epigonskoj reprodukciji onog znanog na znani način. Pri tome, tekst se čita bez velikih napora. Istina, djeluje presija mnoštva činjenica, evidencija, informacija, ali to je tako - proizilazi iz same biti historiografskog diskursa.

Pelidija, nazovimo to tako, aplicira *metodu koncentričnih krugova*. Prvo dolazi rekonstrukcija općeg povijesnog konteksta u njegovim supstancijalnim određenjima. Ovdje je riječ o sažetom prikazu relacija i veza, te karakteristika epohe u čijem

središtu stoje Osmansko carstvo, Rusija i evropske sile. Potom se prikazivanje koncentrira u uži krug: prikazuje se opće stanje Osmanske države sa kraja XVII i početka XVIII stoljeća. Slijedi novi, treći krug, opsegom još manji: slika, naravno, diktirana korišćenom građom, a to znači nužno i redukcionistička, stanja unutar Bosanskog ejaleta. Tek onda, u posljednjem, najužem interpretativnom krugu slijedi ono što je u središtu: detaljana, mikroskopska rekonstrukcija same banjalučke bitke iz 1737. godine. Njeni se povodi, uzroci, tok, posljedice i povijesno značenje mogu pojmiti tek situiranjem u one koncentrične krugove.

Knjiga *vrvi* od zanimljivih iskustava, do sada neznanih činjenica, dragocjenih uvida. Na primjer, demonstrira kako predstava o Bosni pod osmanskom upravom kao zatvorenom, imobilnom društvu, orijentiranom, u komunikacijskom smislu, jednostrano prema Istanbulu, nema historijskog utemeljenja. Naprotiv, ostavljajući, razumljivo refleksu i tragove u sferi kulture uopće, privreda, ekonomija, tačnije, uvožno-izvozna trgovina, razbijajući sve ograde i inhibicije, uvlači Bosance u komunikaciju, prije svega, sa mletačkim, odnosno, dalmatinskim ali i prekounskim i prekosovskim zaledem. Knjiga, također, dokumentirano, sa bezbroj autentičnih podataka i informacija, slika Bosnu kao vojničko društvo, društvo pod stalnom opsadom, društvo koje je se stalno priprema za rat što korespondira s konstitucionalnim načelima osmanske države. Zanimljive su i činjenice koje doprinose genaologiji pojedinih bosanskih porodica te upoznavanju sa ličnostima koje se prvi put pominju u historiografskoj lektiri, ali i one koje svjedoče o deformitetima i svakodnevnoj patologiji osmanske administracije u Bosni. Značajni su uvidi i u protivrječan odnos bosanskih hrišćana i kršćana spram odbrane Bosne: dok se jedni logistički i neposredno u vojnim formacijama priključuju braniocima, dotle drugi, prije svega pravoslavne vođe, očekujući pobjedu Austrije, pod uslovom da dobiju široku autonomiju u Hercegovini, spremni su vojno pomoći i priznati novu austrijsku vlast. Historija i historiografija špijunaže u Bosni i protiv Bosne, također, ovdje može naći svoje korijene kao što vojna historija na bosanskom tlu, ako ikada bude napisana, mora respektirati uvide i spoznaje ove knjige. I posebno jedan njen aspekt na kome je Pelidija inovacijski radio: riječ je o rekonstrukciji finansijskih dimenzija osmanske vojne politike.

Pelidija, uz tumačenje teze da je *bitka* imala dublje, dalekosežnije povijesno značenje, i to ne samo u vojnom smislu budući da je ona, kasnije, ušla i u bošnjačku narodnu predaju i književnu produkciju o čemu knjiga govori u završnom poglavlju, u polemičkom diskursu, ne slaže se, na primjer, sa stanovištem akademika Envera Redžića izrečenim o ovoj bitki. Pelidija tvrdi da "je Banjalučki boj bio patriotski čin ljudi iz Bosne, a ne borba za očuvanje sultanove vlasti nad ovim prostorima i spašavanje daleke Porte iz Istanbula. Zato se i može tvrditi da je Banjalučki boj od 4. avgusta 1737. godine predstavljao jednu od prvih stranica bošnjačke samosvijesti,

hrabrosti i patriotizma. Ovom pobjedom sačuvana je i teritorijalna kompaktnost današnje Bosne i Hercegovine.” (str. 409.)

Oslanjajući se na izvornu građu Enes Pelidija na više mjesta insistira na svom uopćavajućem uvidu: vrh Osmanske države neprestano je insistirao na zaštiti svih svojih podanika od različitih vrsta uzurpacija, nasilja i povreda od strane lokalne vlasti u bosanskom ejaletu. Međutim, katolički i rijetki pravoslavni pisci dovode u pitanje tu *brigu* osmanske vlasti. Čak i suvremeni bošnjačko-muslimanski pisci svjedoče o dubokom raskoraku između Osmanskih proklamacija i empirijske zbilje, o raskoraku koji nužno proizilazi iz konstitutivnih principa same Osmanske države. Od Hasana Kafije Pruščaka i Muhameda Nerkesije preko Muhameda Prozorca i Muhameda Emina Isovića pa sve do bosanskog rata protiv austrougarske okupacije, bošnjačko-muslimanska socijalna, etička i politička misao, u kontinuitetu njegovala je kritički diskurs spram Osmanske vlasti općenito, i njenom funkcioniranju u Bosni, posebno. To je diskurs koji je u sebe uključivao i kritiku odnosa vlasti prema bosanskim kršćanima i hrišćanima. Da je ta kritika imala svoju iskustvenu osnovu pokazuje i ova knjiga na mjestima gdje registrira različite forme izopačenja lokalnih vlasti.

U svakom slučaju, historiografska rekonstrukcija stanja i odnosa u Bosni pod osmanskom vlašću morala bi respektirati i ovu kritičku misao i uvažavati njene onodobne, autentične spoznajne uvide. Ona bi asistirala emancipaciji kako od naknadnih *idealizacija* tako i od post festum *andrićevskih stereotipnih predstava* Bosne pod osmanskom vlašću. ■

Esad Zgodić